

imminentem necessitatem ⁷⁷². (80) Quid autem tam A bene est, et ex quo, et per quem, et in quo sunt pro sua dignitate venerandum et pro qualibet re deprecandum, quam summe bonus et summe potens Spiritus, qui dominatur omnibus et regit omnia? Sicut enim constat quia omnia per summe bonam, summeque sapientem omnipotentiam ejus facta sunt et vigent, ita nimis inconueniens est ⁷⁷³, si æstimetur quod rebus a se factis ipse non dominetur; siue quod factæ ab illo, ab alio minus potente, minusve hono, vel sapiente; aut nulla penitus ratione, sed sola casuum inordinata volubilitate regnantur: cum ille solus sit, per quem cuiuslibet, et sine quo nulli

omnia. Cum igitur solus sit ipse, non solum bonus Creator, sed et potentissimus Dominus et sapientissimus rector omnium: liquidissimum est hunc solum esse, quem omnis alia natura, secundum totum suum posse, debet diligendo venerari, et venerando diligere; de quo solo prospera sunt speranda, ad quem solum ab adversis ⁷⁷⁴ fugiendum, cui soli pro quavis re supplicandum. Vere igitur hic est non solum Deus, sed solus Deus, ineffabiliter trinus et unus ⁷⁷⁵.

SANCTI ANSELMI

PROSLOGION

SEU

ALLOQUIUM DE DEI EXISTENTIA.

29 ⁷⁷⁶ PROŒMIUM.

Uno argumento in hoc opusculo intendit probare quia Deus est, et quæcunque de Deo credimus. Difficultas operis. Auctor scribit sub persona contemplantis Deum et quærentis intelligere quod credit. Huic opusculo hunc titulum dederat: Fides quærens intellectum. Deinde Proslogion, id est Alloquium hoc opus nuncupavit.

Postquam opusculum quoddam (*Monologion*), velut exemplum meditandi de ratione fidei, cogentibus me precibus quorundam fratrum, in persona aliqujus tacite secum ratiocinando quæ nesciat investigantis ⁷⁷⁷ edidi: considerans illud esse multorum concatenatione contextum argumentorum, cœpi mecum quærere si forte posset inveniri unum argumentum, quod nullo alio ad se probandum, quam se solo indigeret; et solum ad astruendum quia Deus vere est, et quia est summum bonum nullo alio indigens, et quod omnia indigent ut sint et bene ⁷⁷⁸ sint; et quæcunque credimus de divina substantia, sufficeret. Ad quod cum sæpe studioseque cogitationem converterem ⁷⁷⁹ atque aliquando mihi videretur jam capi posse quod quærebam, aliquando

B mentis aciem omnino fugeret, tandem desperans volui cessare, velut ab inquisitione rei, quam inveniri esset impossibile. Sed cum illam cogitationem, ne mentem meam frustra occupando, ab aliis, in quibus proficere possem ⁷⁸⁰, impediret, penitus a me vellem excludere; tunc magis ac magis, nolenti ⁷⁸¹ et defendenti se cœpit cum importunitate quadam ingerere. Quadam igitur die, cum vehementer ejus importunitati resistendo fatigarer, in ipso cogitationum conflictu sic se obtulit quod desperaveram, ut studiose cogitationem amplecterer, quam sollicitus repellebam. Æstimans igitur quod me gaudebam invenisse, si scriptum esset alicui legenti placiturum, de hoc ipso et de quibusdam ⁷⁸² aliis, sub persona conantis erigere mentem ⁷⁸³ suam ad contemplandum Deum, et quærentis intelligere quod credit, subditum scripsi opusculum. Et quoniam noc istud nec illud, cujus supra memini, dignum libri nomine, aut cui auctoris ⁷⁸⁴ præponeretur nomen, judicabam; nec tamen eadem sine ⁷⁸⁵ aliquo titulo, quo aliquem, in cujus manus venirent, quodammodo ad se legendum invitarent, dimittenda pu-

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷² In mss. continuatur caput præcedens. ⁷⁷³ nimis et inconueniens est mss. *Vict. Sag. Cister. omitt. et* ⁷⁷⁴ in adversis mss. ab adversis ⁷⁷⁵ *S. Mich. Vict. 3. Cister. Explicit Monologion liber Anselmi* ⁷⁷⁶ *Collatus est liber Proslogion cum mss. Gemmeticensibus, Beccensibus, tribus Victorinis RR 3, EE 13, CC 9, Corbeiens 307, quatuor Thuanis, 90, 391, 451 et 633, uno Cisterciensi, et uno monasterii Michaelis in periculo maris.* — *Ms. Cist.* Incipit Prologus in Proslogion Anselmi Cantuariensis archiepiscopi *ms. Gem.* Incipit Proœmium in Proslogion librum Anselmi archiepiscopi. *ms. Vict. 3.* Incipit Proœmium in Proslogion librum Anselmi. *ms. Thua.* 391 Incipit Præfatio in Proslogion libri Anselmi Cantuariensis archiepiscopi *ms. Thu.* 633. Incipit Proslogion, id est, alloquium, liber Anselmi *ms. S. Mich.* Incipit Proœmium in Proslogion librum Anselmi archiepiscopi Cantuariensis ⁷⁷⁷ Investigandis mss. *Bec. Gem.* investigantis ⁷⁷⁸ Ut sint bene mss. *Thu. Cister.* ut sint et ut bene ⁷⁷⁹ Cogitationes converterem mss. cogitationem converterem ⁷⁸⁰ Proficere possent mss. *Gem. Bec. Vict. 13 et Cister.* proficere possem ⁷⁸¹ Magis volenti mss. *Thu.* magis nolenti ⁷⁸² Et quibusdam *ms. S. Mich.* et de quibusdam ⁷⁸³ Exigere mentem mss. erigere mentem ⁷⁸⁴ Cui amoris mss. cui auctoris ⁷⁸⁵ Tamen sine mss. tamen eadem sine

NOTÆ.

(80) Alias hic incipit cap. 77.

tabam, unicuique suum dedi ⁷⁸⁶ titulum ut prius exemplum meditandi de ratione fidei, et sequens ⁷⁸⁷ fides quærens intellectum, diceretur. Sed cum jam a pluribus cum his titulis ⁷⁸⁸ utrumque transcriptum ⁷⁸⁹ esset, coegerunt me plures, et maxime reverendus archiepiscopus Lugdunensis, Hugo nomine, fungens in Gallia legatione apostolica, qui mihi hoc ex apostolica præcepit ⁷⁹⁰ auctoritate, ut nomen meum illis præscriberem. Quod ut aptius fieret, illud quidem Monologium, id est *Soliloquium*; istud vero Proslogion ⁷⁹¹, id est *Alloquium* nominavi.

CAPUT PRIMUM.

Excitatio mentis ad contemplandum Deum. — Abjicit curas et omnia præter Deum excludit ut Deum quærat. Homo ad videndum Deum factus est. Homo peccans perdidit beatitudinem ad quam factus non est; et invenit miseriam propter quam factus non est. Bonum non custodivit, cum facile posset. Sine Deo male est nobis. Labores et conatus nostri sunt irriti sine Deo. Deum homo quærere non potest, nisi ipse doceat; nec invenire, nisi ipse se ostendat. Deus hominem creavit ad imaginem suam, ut sui memor sit, ipsum cogitet et ipsum amet. Homo fidelis non quærit intelligere ut credat; sed credit, ut intelligat: quia, nisi crediderit, non intelliget.

Eia nunc homuncio, fuge paululum occupationes tuas, absconde te modicum a tumultuosis cogitationibus tuis. Abjice nunc onerosas curas, et ⁷⁹² postpone laboriosas distensiones ⁷⁹³ tuas. Vaca aliquantulum Deo, et requiesce aliquantulum in eo. Intra in cubiculum mentis tuæ; exclude omnia præter Deum, et quæ te juvent ⁷⁹⁴ ad quærendum eum, et, clauso ostio, quære eum. Dic nunc, totum cor meum, dic nunc Deo: Quæro vultum tuum; *vultum tuum, Domine, requiro* (Psal. xxvi, 8). Eia nunc ergo, tu, Domine Deus meus, doce cor meum ubi et quomodo te quærat, ubi et quomodo te inveniat. Domine, si non es hic, ubi te quæram absentem? Si autem ubique ⁷⁹⁵ es, cur non video te præsentem ⁷⁹⁶? Sed certe habitas lucem inaccessibilem. Et ubi est lux inaccessibilis, aut quomodo accedam ad lucem inaccessibilem? Aut quis me ducet, et inducet ⁷⁹⁷ in illam; ut videam te in illa? Deinde, quibus ⁷⁹⁸ signis, qua facie te quæram? Nunquam te vidi, Domine Deus meus; **30** non novi faciem tuam. Quid faciet, altissime Domine, quid faciet iste tuus ⁷⁹⁹ longinquus exsul? Quid faciet servus tuus anxius D amore tui, et longe projectus a facie tua? Anhelat videre te et nimis abest illi facies tua. Accedere ad te

desiderat, et inaccessibilis est habitatio tua. Invenire te cupit, et nescit locum tuum. Quærere te affectat, et ignorat vultum tuum. Domine, Deus meus es, et Dominus meus es; et nunquam ⁸⁰⁰ te vidi. Te me fecisti et refecisti, et omnia mea bona tu mihi contulisti, et nondum novi te. Denique ad te videndum factus sum; et nondum feci propter quod factus sum. O misera sors hominis, cum hoc perdidit, ad quod factus est. O durus, et dirus casus ille! Heu! quid perdidit, et quid invenit? quid abscessit, et quid remansit? Perdidit beatitudinem ad quam factus est, et invenit miseriam propter quam factus non est: abscessit, sine quo nihil felix est ⁸⁰¹, et remansit, quod per se non nisi miserum est. Manducabat tunc homo panem angelorum, quem nunc esurit; manducat nunc panem dolorum, quem tunc nesciebat. Heu! publicus luctus hominum, universalis planctus filiorum Adæ! Ille ructabat saturitate, nos suspiramus esurie. Ille abundabat, nos mendicamus. Ille feliciter tenebat, et misere deseruit; nos infeliciter egemus, et miserabiliter desideramus; et heu! vacui remanemus! Cur non nobis custodivit, cum facile posset, quo tam graviter careremus? ⁸⁰² Quare sic nobis observavit lucem, et obduxit nos tenebris? Ut quid abstulit nobis vitam, et inflixit mortem? Ærumnosi, unde sumus expulsi, quo sumus impulsus? Unde præcipitati? Quo obruti? A patria in exilium, a visione Dei in cæcitate nostram, a jucunditate immortalitatis in amaritudinem et horrorem mortis. Misera mutatio de quanto bono in quantum malum! Grave damnum, gravis dolor, grave totum. Sed heu! me miserum, unum de aliis miseris filiis Evæ, elongatis a Deo! Quid incæpi? Quid effeci? Quo tendebam? Quo deveni? Ad quid aspirabam? In quibus suspiro? Quæsi vi bona, et ecce turbatio. Tendebam in Deum, et offendi in meipsum. Requiem quærebam in secreto meo, et tribulationem ⁸⁰³ et dolorem inveni in intimis meis. Volebam ridere a gaudio mentis meæ, et cogor rugire a gemitu cordis mei. Sperabatur lætitia, et ecce unde densentur suspiria. Et o tu, Domine, usquequo? Usquequo, Domine, oblivisceris nos, usquequo avertis faciem tuam a nobis? Quando respicies et exaudies nos? Quando illuminabis oculos nostros, et ostendes nobis faciem tuam? Quando restitues te nobis? Respice, Domine; exaudi, illumina nos, ostende nobis te ipsum. Restitue te nobis ut bene sit nobis; sine quo tam male est nobis. Miserare labores ⁸⁰⁴ et conatus nostros

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸⁶ Unicuique dedi *mss.* unicuique suum dedi ⁷⁸⁷ Et sequens *ms. S. Mich.* et frequens ⁷⁸⁸ Et his titulis *mss.* cum his titulis ⁷⁸⁹ Transsumptum *mss.* transcriptum ⁷⁹⁰ Apostolica, præcepit *mss.* Apostolica. Qui mihi hoc ex apostolica præcepit auctoritate ⁷⁹¹ *Mss.* Explicit Proœmium. PROSLOGION, etc. *mss.* Incipit Proslogion liber Anselmi, Cantuariensis archiepiscopi. ⁷⁹² Onerosas et *mss.* onerosas curas et ⁷⁹³ Dissensiones *mss.* *Vict. Thu. et S. Mich.* distensiones *ms. Vict.* 9 intentiones ⁷⁹⁴ Quæ in te juvent *mss. omit.* in ⁷⁹⁵ si ergo ubique *mss.* si autem ubique ⁷⁹⁶ Video te præsentem *mss. Thu. Vict. et Cister. omit.* te ⁷⁹⁷ Aut inducet *mss.* et inducet ⁷⁹⁸ Deinde quibus *ms. Cister.* Denique quibus ⁷⁹⁹ Quid iste tuus *mss.* quid faciet iste tuus ⁸⁰⁰ Locum tuum. Dominus meus es et Deus meus et nunquam *mss.* locum tuum: quærere te affectat, et ignorat vultum tuum, Domine, Deus meus es, et Dominus meus es; et nunquam ⁸⁰¹ Quo infelix est *mss.* quo nihil felix est ⁸⁰² Caremus. *mss.* careremus ⁸⁰³ Meo, tribulationem *mss. Thu. et Vict.* meo, et tribulationem ⁸⁰⁴ Miserare labores *mss. Thu. et Vict. Gem. Bec. Cister.* miserare labores

ad te, qui nihil valemus sine te. Invitas nos⁸⁰⁵; ad juva nos. Obsecro, Domine, ne desperem suspirando; sed respirem sperando. Obsecro, Domine, amaricatum est cor meum sua desolatione; indulca⁸⁰⁶ illud tua consolatione. Obsecro, Domine, esuriens incœpi quærere te, ne desinam jejunos de te: famelicus accessi, ne recedam impastus. Pauper veni ad divitem, miser ad misericordem, ne redeam vacuus et contemptus. Et si antequam comedam suspiro, da, vel post suspiria, quod comedam. Domine, incurvatus non possum nisi deorsum aspicere; erige me ut possim sursum intendere. Iniquitates meae supergressæ⁸⁰⁷ caput meum, obvolvunt me; et sicut onus grave, gravant me. Evolve me, exonera me ne urgeat puteus earum os suum super me: liceat mihi suspicere lucem⁸⁰⁸ tuam, vel de longe, vel de profundo. Doce me quærere te, et ostende te quærenti; quia nec quærere te possum, nisi tu doceas, nec invenire, nisi te ostendas. Quæram te desiderando, desiderem quærendo, inveniam amando, amem inveniendo. Fateor, Domine, et gratias ago, quia creasti in me hanc imaginem tuam, ut tui memor sim, te cogitem, te amem: sed sic est abolita attritione vitiorum, sic est offuscata fumo peccatorum, ut non possit facere ad quod facta est, nisi tu renoves et reformes eam. Non tento, Domine, penetrare altitudinem tuam; quia nullatenus comparo illi intellectum mentis, sed desidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quam credit et amat cor meum. Neque enim⁸⁰⁹ quæro intelligere, ut credam; sed credo, ut intelligam. Nam et hoc credo quia nisi credidero, non intelligam.

CAPUT II.

Quod vere sit Deus, etsi insipiens dixit in corde suo: Non est Deus.

Ergo, Domine, qui das fidei intellectum, da mihi, ut, quantum scis expedire, intelligam quia es, sicut credimus; et hoc es, quod credimus. Et quidem credimus te esse aliquid, quo nihil majus cogitari possit. An ergo non est aliqua talis natura, quia dixit insipiens in corde suo: *Non est Deus?* (Psal. xiii, 1.) Sed certe idem ipse insipiens⁸¹⁰, cum audit hoc ipsum quod dico, aliquid quo majus nihil cogitari potest; intelligit quod audit, et quod intelligit in intellectu ejus est; etiamsi non intelligat illud esse. Aliud est enim⁸¹¹ rem esse in intellectu; aliud intelligere rem esse. Nam cum pictor præcogitat quæ facturum est, habet quidem in intellectu; sed non-

dum esse intelligit quod nondum fecit. tum vero jam pinxit, et habet in intellectu, et intelligit esse⁸¹² quod jam fecit. Convincitur ergo etiam insipiens⁸¹³ esse vel in intellectu aliquid, quo nihil majus cogitari potest; quia hoc cum audit, intelligit; et quidquid intelligitur, in intellectu est. Et certe id, quo⁸¹⁴ majus cogitari nequit, non potest esse in intellectu solo. Si enim vel in⁸¹⁵ solo intellectu est, potest cogitari esse et in⁸¹⁶ re: quod majus est. Si ergo id, quo majus⁸¹⁷ cogitari non potest, est in solo intellectu, id ipsum, quo majus cogitari non potest, est quo majus cogitari potest: sed certe hoc esse non potest. Existit ergo procul dubio aliquid, quo majus cogitari non valet, et in intellectu, et in re.

CAPUT III

Quod Deus non possit cogitari non esse. — Deus est id quo majus cogitari non potest. Id quod potest cogitari non esse, non est Deus.

Quod utique sic vere est, ut nec cogitari possit non esse. Nam potest cogitari esse aliquid quod non possit cogitari non esse; quod majus est, quam quod non esse cogitari potest. Quare si id, quo majus⁸¹⁸ nequit cogitari, potest cogitari non esse: id ipsum quo majus cogitari nequit, non est id quo majus cogitari nequit: quod⁸¹⁹ convenire non potest. Sic ergo vere est aliquid quo majus cogitari non potest, ut nec cogitari possit non esse: et hoc es tu, Domine Deus noster. Sic ergo vere es, Domine, Deus meus, ut nec cogitari possis non esse; et merito. Si enim aliqua mens posset cogitare aliquid inelius te, ascenderet creatura super Creatorem, et judicaret de Creatore: quod valde est absurdum. Et quidem quidquid est aliud præter solum te, potest cogitari non esse. Solus igitur verissime omnium, et ideo maxime omnium habes esse; quia quidquid aliud est, non sic vere est, et idcirco⁸²⁰ minus habet esse. Cur itaque dixit insipiens in corde suo: *Non est Deus?* (Psal. xiii, 1) cum tam in⁸²¹ promptu sit rationali menti, te maxime omnium esse. Cur, nisi quia stultus et insipiens?

CAPUT IV.

Quomodo insipiens dixit in⁸²² corde suo, quod cogitari non potest. — Duobus modis res cogitatur. 1. Cum vox eam significans cogitatur. 2. cum ipsa res intelligitur. Secundum vocem, Deus potest cogitari non esse; secundum rem, non potest.

Verum quomodo dixit insipiens in corde suo⁸²³

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰⁵ Invita nos *mss.* Invitas nos ⁸⁰⁶ Indulcora *mss.* indulca ⁸⁰⁷ Supergressæ sunt *mss.* Gem. *Bec. omit.* sunt. ⁸⁰⁸ Suscipere lucem *mss. Vict. et Gem. et Bec.* suspicere lucem ⁸⁰⁹ Neque enim *ms. Vict. 3 omit.* enim ⁸¹⁰ Sed certe idem ipse insipiens, etc. *ms. Thu. 451* sed certe ipsi deest: insipiens, etc. ⁸¹¹ Aliud est etiam *mss. Thu. Vict. et S. Mich.* Aliud est enim ⁸¹² Esse intelligit *mss.* intelligit esse ⁸¹³ Convincitur ergo insipiens *mss. Gem. Bec. Thuan.* Convincitur etiam insipiens *mss. Vict. S. Mich. Thuan. 451. et Cister.* Convincitur ergo etiam ⁸¹⁴ Certe id quo *ms. Cister.* certe id quod ⁸¹⁵ Si enim vel in *mss. Thu.* Quicquid enim in ⁸¹⁶ Esse, et in *mss.* esse et in re ⁸¹⁷ Id, quo majus *mss. S. Mich. Cister.* id quo majus ⁸¹⁸ Si id quo majus *ms. S. Mich. et Edit. Col. 1612* si id quod majus ⁸¹⁹ Cogitari nequit, non est id quod majus cogitari nequit quod, etc. *ms. Thuan. 451* cogitari nequit, majus seipso est; quod, etc. *ms. Cister.* cogitari nequit, non est id quo majus quid cogitari nequit: etc. ⁸²⁰ Vere est, idcirco *ms. S. Mich.* vere et idcirco ⁸²¹ Cum causa in *mss.* cum tam in ⁸²² Dixit insipiens in *mss. Thuan. et Vict. Cister.* *omit.* insipiens ⁸²³ Corde suo *ms. Cister. omit.* suo

quod cogitare non potuit; aut quomodo cogitare **31** non potuit, quod dixit in corde? cum idem sit dicere in corde, et cogitare. Quod si vere, imo quia vere et cogitavit ³²⁵, quia dixit in corde; et non dixit in corde, quia cogitare non potuit; non uno tantum modo dicitur aliquid in corde vel cogitatur ³²⁶. Aliter enim cogitatur res, cum vox eam significans cogitatur; aliter cum idipsum, quod res est, intelligitur. Illo itaque modo potest cogitari Deus non esse; isto vero, minime. Nullus quippe intelligens id quod ³²⁶ sunt ignis et aqua, potest cogitare ignem esse aquam secundum rem; licet hoc possit, secundum voces. Ita igitur nemo intelligens id quod Deus est, potest cogitare quia Deus non est; licet hæc verba dicat in corde, aut sine ulla, aut cum aliqua extranea significatione. Deus enim est id quo majus cogitari non potest. Quod qui bene intelligit, utique intelligit idipsum sic esse, ut nec cogitatione queat non esse. Qui ergo intelligit sic esse Deum, nequit eum non esse cogitare. Gratias tibi, bone Domine, gratias tibi; quia quod prius credidi, te donante, jam sic intelligo, te illuminante; ut si te esse nolim credere, non possim non intelligere.

CAPUT V.

Quod Deus sit quidquid melius est esse, quam non esse; et solus existens per se, omnia ³²⁷ faciat de nihilo.

Quid igitur ³²⁸ es, Domine Deus, quo nihil majus valet cogitari? Sed quid es, nisi id quod ³²⁹ summum omnium solum existens per seipsum, omnia alia fecit de nihilo? Quidquid enim hoc non est, minus est quam quod cogitari ³³⁰ possit; sed hoc de te cogitari non potest. Quod ergo bonum deest summo bono, per quod est omne bonum? Tu es itaque justus, verax, beatus, et quidquid melius est esse quam non esse: melius namque est esse justum, quam non justum; beatum, quam non beatum.

CAPUT VI.

Quomodo Deus sit ³³¹ sensibilis, cum non sit corpus.— Deus est sensibilis, omnipotens, misericors, impassibilis: quia melius est hæc esse quam non esse. Non inepte dicitur aliquo modo sentire qui aliquo modo cognoscit.

Verum cum melius sit te esse sensibilem ³³², omnipotentem, misericordem, impassibilem, quam non esse; quomodo es sensibilis, si non es corpus; aut **D** omnipotens, si non omnia potes ³³³ aut misericors

A simul et impassibilis? Nam si sola corporea ³³⁴ sunt sensibilia; quoniam sensus circa corpus, et in corpore sunt; quomodo es sensibilis, cum non sis corpus; sed summus Spiritus, qui corpore melior est. Sed si sentire non est nisi cognoscere, aut non nisi ad cognoscendum; qui enim sentit, cognoscit secundum sensuum proprietatem, ut per visum colores, per gustum sapes: non inconvenienter dicitur aliquo modo sentire, quidquid aliquo modo cognoscit. Ergo, Domine, quamvis non sis corpus; vere tamen eo modo summe sensibilis es, quo summe omnia cognoscis; non quo animal corporeo sensu cognoscit.

CAPUT VII.

Quomodo sit omnipotens, cum multa non possit.— Corrupti aut mentiri posse, non potentia est, sed impotentia. Deus potest nihil per impotentiam, et nihil potest contra ipsum.

Sed et omnipotens quomodo es, si non omnia potes? Aut si non potes corrumpi, nec mentiri, nec facere verum esse falsum: ut, quod factum est, non esse factum, et plura ³³⁵ similiter: quomodo potes omnia? aut hæc posse ³³⁶, non est potentia; sed impotentia. Nam qui hæc potest, quod sibi non expedit, et quod non debet, potest; quæ quanto magis potest, tanto magis adversitas et perversitas possunt in illum, et ipse minus contra illas. Qui ergo sic potest, non potentia potest, sed impotentia. Non enim ideo dicitur ³³⁷ posse, quia ipse possit; sed quia sua impotentia facit aliud in se posse, sive aliquo ³³⁸ genere loquendi, sicut multa improprie dicuntur, ut cum ponimus *esse pro non esse, et facere pro eo quod est non facere, aut pro nihil facere*. Nam sæpe dicimus ei, qui rem aliquam esse negat: *Sic est, quemadmodum dicit esse*: cum magis proprie videatur dici: *Sic non est, quemadmodum dicit non esse*. Item dicimus: *Iste sedet, sicut ille facit*: aut, *iste quiescit sicut ille facit*: cum sedere sit quiddam non facere, et quiescere sit nihil facere. Sic itaque cum quis dicitur habere potentiam faciendi aut patiendi quod sibi non expedit, aut quod non debet; impotentia intelligitur per potentiam; quia quo plus habet hanc potentiam, eo adversitas et perversitas in illum sunt potentiores, et ille contra eas impotentior. Ergo, Domine Deus, inde verius es omnipotens, quia potes nihil per ³³⁹ impotentiam, et nihil potest contra ³⁴⁰ te

VARIE LECTIONES.

³²⁵ Vere, et cogitavit *ms. Thu. 451* et vere cogitavit ³²⁶ Aliquid in corde vel cogitatur *ms. Thu. 451* Aliquid in corde dicere et cogitare ³²⁷ Intelligens id quod Deus est, *etc. ms. Thu. 591* intelligens id quod sunt ignis et aqua, potest cogitare ignem non esse et aquam secundum rem; licet id possit secundum voces. Ita igitur nemo intelligens id quod Deus est *etc. ms. Thu. 451* intelligens id quod sunt ignis et aqua potest cogitare ignem esse aquam secundum rem; licet hoc possit secundum voces. Ita agit nemo intelligens id quod Deus est *etc.* ³²⁸ Omnia alia facit *ms. Vict. Bec. Gem. S. Mich. omitt.* alia ³²⁹ Qui igitur *ms. Thu. Vict. Cister.* quid igitur ³³⁰ Quis es nisi quod *ms.* quid es, nisi id quod ³³¹ Minus est quam cogitari *ms. Thu. 451* minus est quam quod cogitari ³³² Quomodo sit *ms.* quomodo Deus sit ³³³ Sit esse sensibilis *ms. Thu.* sit te esse sensibilem ³³⁴ Si omnia non potes *ms. Thuan. 451* si non potes omnia ³³⁵ Sola corpora *ms.* sola corporea ³³⁶ Veram esse falsum: ut quod factum est, non esse factum, et plura *ms. Thu. 451* verum falsum, et plura ³³⁷ An hæc posse *ms. Vict. 3* ad hæc posse *ms. Vict. 13* aut hæc posse ³³⁸ A. Non enim dicitur *ms.* non enim ideo dicitur ³³⁹ Sine aliquo *ms. Thu. et Vict.* sivo aliquo ³⁴⁰ Potes nihil per *ms. Vict.* nihil potes per ³⁴¹ Nihil potes contra *ms. S. Mich. Vict.* nihil potest contra

CAPUT VIII.

Quomodo sit misericors et impassibilis. — Deus est misericors secundum nos, qui sentimus misericordis effectum. Deus non est misericors secundum se; qui non sentit compassionis affectum.

Sed et misericors simul et impassibilis quomodo es? Nam si es impassibilis, non compateris; si non compateris, non est tibi miserum cor ex compassionem miseri; quod est esse misericordem. At si non es misericors, unde miseris est ⁸⁴¹ tanta consolatio? Quomodo ergo es, et non es misericors, Domine, nisi quia es misericors secundum nos, et non es secundum te? Es quippe secundum sensum nostrum, et non es secundum tuum. Etenim cum tu respicis nos miseros, nos sentimus misericordis effectum ⁸⁴²; tu non sentis affectum. Et misericors es igitur, quia miseros salvas, et peccatoribus tuis parcis; et misericors non es, quia nulla miseræ compassionem afficeris ⁸⁴³.

CAPUT IX

Quomodo totus justus, et summe justus ⁸⁴⁴ parat malis, et quod juste misereatur malis. — Melior est qui bonis et malis bonus est, quam qui bonis tantum. Cum Deus sit summe justus, latet unde sit misericors. Deus ideo est summe misericors, quia summe justus est. Justos salvat, justitia comitante: peccatores liberat, justitia dominante. Deus parcat malis ex justitia: quia justum est ut Deus, quo nemo melior aut potentior, etiam malis bonus sit, et de malis bonos faciat. Si Deus non debet misereri, injuste miseretur: quod dicere nefas est. Ergo Deus juste miseretur.

Verum malis quomodo parcis; si es totus justus, et summe justus ⁸⁴⁵. Quomodo enim totus justus et summe justus ⁸⁴⁶ facis aliquid ⁸⁴⁷ non justum? Aut quæ justitia est, merenti mortem æternam dare vitam sempiternam? Unde ergo, bone Deus, bone bonis et malis, unde tibi salvare malos; si hoc non est justum, et tu non facis aliquid non justum ⁸⁴⁸? An quia bonitas tua est incomprehensibilis, latet hoc in luce inaccessiblei quam inhabitas? Vere in altissimo et secretissimo bonitatis tuæ latet fons unde manat fluvius misericordis tuæ. Nam cum totus et summe justus sis, tamen idcirco etiam malis benignus es, quia totus summe bonus es. Minus namque bonus esses, si nulli malo esses ⁸⁴⁹ benignus. Melior enim est qui et bonis et malis bonus est, quam qui bonis tantum est bonus; et melior est, qui malis et puniendo et parcendo est bonus, quam qui puniendo ⁸⁵⁰ tantum. Ideo ergo misericors es, quia totus et

A summe bonus es. Et cum forsitan videatur cur bonis bona, et malis mala retribuas: illud certe penitus est mirandum, cur tu totus et summe justus ⁸⁵⁰, et nullo egens, malis et reis tuis bona tribuas. O altitudo bonitatis tuæ, Deus, et videtur unde sis misericors, et non pervidetur! Cernitur unde flumen manat, et non perspicitur ⁸⁵¹ fons unde nascatur ⁸⁵². Nam et de plenitudine bonitatis est, quia peccatoribus tuis pius es; et in altitudine bonitatis ⁸⁵³ tuæ latet, qua ratione hoc es. Etenim licet bonis bona, et malis mala, ex bonitate retribuas; ratio tamen justitiæ hoc postulare videtur. Cum vero malis bona tribuis, et scitur quia summe bonus hoc facere voluit, et mirum est cur summe justus hoc velle potuit. O misericordia, de quam ⁸⁵⁴ opulenta dulcedine, et dulci opulencia nobis profluit! **32** O immensitas bonitatis Dei, quo affectu amanda es peccatoribus! Justos enim salvas, justitia comitante; istos vero liberas, justitia dominante ⁸⁵⁵. Illos, meritis adjutantibus; istos, meritis repugnantibus. Illos, bona quæ dedisti cognoscendo; istos, mala ⁸⁵⁶ quæ odisti ignoscendo. O immensa bonitas, quæ sic omnem intellectum excedis, veniat super me misericordia illa, quæ de tanta opulencia tui procedit! Influat in me, quæ profluit ⁸⁵⁷ de te. Parce per clementiam, ne ulciscaris ⁸⁵⁸ per justitiam. Nam etsi difficile sit intelligere quomodo misericordia tua non absit a tua justitia; necessarium tamen est credere quia nequaquam adversatur justitiæ, quod exundat ex bonitate, quæ nulla est sine justitia, imo vere concordat justitiæ. Nempe si misericors non es, nisi quia es ⁸⁵⁹ summe bonus; et summe bonus non es, nisi quia es summe justus: vere idcirco es misericors, quia summe justus es. Adjuva me, juste ⁸⁶⁰ et misericors Deus, cujus lucem quæro; adjuva me, ut intelligam quod dico. Vere ergo ideo misericors es, quia justus. Ergone misericordia tua nascitur ex justitia tua? Ergone parcis malis ex justitia? Si sic est, Domine, si sic est, doce me quomodo est. An quia justum est te sic esse bonum, ut nequeas intelligi melior; et sic potenter operari, ut non possis cogitari potentior? Quid enim hoc justius? Ille utique ⁸⁶¹ non fieret; si esses bonus, tantum retribuendo, et non parcendo; et si faceres ⁸⁶² de non bonis tantum bonos, et non etiam de malis. Hoc itaque modo justum est ut parcas malis, et

VARIÆ LECTIONES

⁸⁴¹ Unde miseris est *ms. Cister.* unde miseris es ⁸⁴² Sentis affectum *mss. Vict. 3. et 13* sentis compassionis affectum ⁸⁴³ Nulla miseræ compassionis afficeris *ms. Thu. 451* nulla miseria ex compassionem afficeris *ms. S. Mich. Cister.* nulla miseræ compassionem afficeris ⁸⁴⁴ Totus justus et summe justus *ms. Thu. 90* totus ac summe justus ⁸⁴⁵ Es totus justus et summe justus *ms. Thu. 451.* es totus et summe justus ⁸⁴⁶ Enim totus et summe justus *mss. Thu. Vict.* enim totus justus et summe justus ⁸⁴⁷ Facis aliquid *mss.* facit aliquid ⁸⁴⁸ Aliquod non justum *mss. Thu. Vict.* aliquid injustum ⁸⁴⁹ Malo esse *ms. Thu. et Vict. S. Mich.* malo esses ⁸⁵⁰ Cum totus et summe justus *mss. Thu. 451 et S. Mich.* cum totus justus ⁸⁵¹ Perspicitur *mss. Bec. Gem. S. Mich.* percipitur ⁸⁵² Nascitur *mss. Thu. et Edit. Goth.* nascatur ⁸⁵³ Bonitatis *mss. Thu.* bonitatis tuæ ⁸⁵⁴ Misericordia Dei, de qua *mss. Thu. et Vict. Bec. Gem. Cister.* misericordia, de quam ⁸⁵⁵ A. Damnante *mss. Thu. Vict.* dominante ⁸⁵⁶ Ipsi mala *mss. Thu. et Vict.* istos, mala ⁸⁵⁷ Profluit de *ms. S. Mich.* defluit de ⁸⁵⁸ Ne ulciscaris *ms. Cister.* nec ulciscaris ⁸⁵⁹ Si misericors es, quia es *mss. Thu. 451.* si misericors non es, nisi quia es ⁸⁶⁰ Juste et summe *mss. Thu. et Vict. omit.* et summe ⁸⁶¹ Hoc utique *ms. Cister.* hoc itaque ⁸⁶² Et si faceres de *mss. Thu. et si non faceres* de

ut facias bonos de malis. Denique, quod non juste fit, non debet fieri; et quod non debet fieri, injuste fit. Si ergo non juste malis misereris, non debes misereri. Et si non debes misereri, injuste misereris. Quod si nefas est dicere, fas est credere te juste misereri malis.

CAPUT X

Quomodo juste puniat, et juste parcat malis. — Deus parcendo malis justus est secundum se, quia facit quod convenit suæ bonitati: sed non est justus secundum nos, quia non reddit debitum supplicium.

Sed et justum est ut malos punias: quid namque justius quam ut boni bona, et mali mala recipiant? Quomodo ergo et justum est ut malos punias, et justum est ut malis parcas? An alio modo juste punis malos, et alio modo juste parcis malis? Cum enim punis malos, justum est, quia illorum meritis convenit; cum vero parcis malis, justum est; non quia illorum meritis, sed quia bonitatis tuæ condecens est. Nam parcendo malis ita justus es secundum te, et non secundum nos; sicut misericors es secundum nos, et non secundum te; quoniam salvando nos, quos juste perderes, sicut misericors es, non quia tu sentias affectum, sed quia nos sentimus effectum; ita justus es, non quia nobis reddas debitum, sed quia facis quod decet te summe bonum. Sic itaque sine repugnantia juste punis, et juste parcis.

CAPUT XI.

Quomodo universæ viæ Domini misericordia et veritas; et tamen justus Dominus in omnibus viis suis. — Capi nullatenus potest cur de malis, hos magis salvet quam illos, per summam bonitatem: et illos magis damnet quam istos, per summam justitiam.

Sed nunquid etiam non est justum secundum te, Domine, ut malos punias? Justum quippe est, te sic esse justum, ut justior nequeas cogitari: quod nequaquam esses, si tantum bonis bona, et non malis mala redderes. Justior enim est qui et bonis et malis, quam qui bonis tantum merita retribuit. Justum igitur est secundum te, juste et benigne Deus, et cum punis, et cum parcis. Vere igitur universæ viæ Domini misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10); et tamen justus Dominus in omnibus viis suis (Psal. cxxlv, 17). Et utique sine repugnantia; quia quos vis punire, non est justum salvari; et quibus vis parcere, non est justum damnari. Nam id solum justum est, quod vis; et non justum, quod non vis. Sic ergo nascitur de justitia tua misericordia tua; quia justum est te sic esse bonum, ut et parcendo sis bonus: et hoc forsitan est, cur summe justus potest velle bona malis? Sed si utcumque capi potest cur malos potes velle salvare: illud certe nulla ratione comprehendere potest,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶⁶ Malis ita justus ms. Cister. malis justus ⁶⁶⁷ Nequeas cogitari ms. Thu. 451. nequeat cogitari ⁶⁶⁸ Et non malis ms. Thu. 451. et malis ⁶⁶⁹ A. Utrumque capi mss. utcumque capi ⁶⁷⁰ Quod nulla lex loci aut temporis coeret ms. Thu. 451. quod lex loci aut temporis non coeret ⁶⁷¹ Collatus, sit mss. Thu. et Viet. collatus, est ⁶⁷² Et tamen et alii ms. Cister. et tamen alii.

cur de similibus malis hos magis salves, quam illos, per summam bonitatem; et illos magis damnes, quam istos, per summam justitiam? Sic ergo vere es sensibilis, omnipotens, misericors et impassibilis; quemadmodum vivens, sapiens, bonus, beatus, æternus; et quidquid melius est esse quam non esse.

CAPUT XII.

Quod Deus sit ipsa vita qua vivit; et sic de similibus.

Sed certe quidquid es, non per aliud es quam per teipsum. Tu es igitur ipsa vita, qua vivis; et sapientia, qua sapis; et bonitas ipsa, qua bonis et malis bonus es: et ita de similibus.

CAPUT XIII.

Quomodo solus sit incircumscriptus et æternus; cum alii spiritus sint incircumscripti, et æterni. — Nullus locus et tempus Deum cohibent. Sed ipse ubique et semper est. Solus sicut non desinit, ita non incipit esse.

Sed omne quod clauditur aliquatenus loco aut tempore, minus est quam quod nulla lex loci aut temporis coeret. Quoniam ergo majus te nihil est, nullus locus aut tempus te cohibet, sed ubique et semper es: quod quia de te solo dici potest: Tu solus incircumscriptus es et æternus. Quomodo igitur dicuntur et alii spiritus incircumscripti et æterni? Et quidem solus es æternus; quia solus omnium sicut non desinis, sic non incipis esse. Sed quomodo solus es incircumscriptus? An creatus spiritus ad te collatus, est circumscriptus; ad corpus vero, incircumscriptus. Nempe omnino circumscriptum est, quod cum alicubi totum est, non potest simul esse alibi: quod de solis corporeis cernitur. Incircumscriptum vero, quod simul est ubique totum: quod de te solo intelligitur. Circumscriptum autem simul et incircumscriptum est, quod cum alicubi sit totum, potest simul esse totum alibi, non tamen ubique: quod de creatis spiritibus cognoscitur. Si enim non esset anima tota in singulis membris sui corporis, non sentiret tota in singulis. Tu ergo, Domine, singulariter es incircumscriptus et æternus; et tamen et alii spiritus sunt incircumscripti et æterni.

CAPUT XIV.

Quomodo, et cur videtur, et non videtur Deus a quærentibus eum.

An invenisti, anima mea, quod quærebas? Quærebas Deum, invenisti eum esse quiddam summum omnium, quo nihil melius cogitari potest; et hoc esse vitam ipsam, lucem, sapientiam, bonitatem, æternam beatitudinem et beatam æternitatem; et hoc esse ubique et semper. Nam si non invenisti Deum tuum, quomodo est ille hoc, quod invenisti, et quod illum tam certa veritate et vera certitudine intellexisti? Si vero invenisti, quid est quod non

sentis quod invenisti? Cur non te sentit, Domine Deus, anima mea, si invenit te? An non invenit, quem invenit esse lucem⁸⁷⁰ et veritatem? Quomodo namque intellexit hoc, nisi videndo lucem et veritatem? Aut potuit omnino aliquid intelligere de te, nisi per lucem tuam et veritatem tuam? Si ergo vidit lucem et veritatem, vidit te: si non vidit te, non vidit lucem nec veritatem. An et veritas et lux est, quod vidit; et tamen nondum te vidit, quia vidit te aliquatenus⁸⁷¹; sed non vidit⁸⁷² te, sicuti es? Domine Deus meus, formator et reformator meus, dic desideranti **33** animæ meæ, quid aliud es quam quod vidit, ut pure videat quod desiderat. Intendit se, ut plus videat; et nihil videt ultra hoc quod vidit, nisi tenebras. Imo non videt⁸⁷³ tenebras, quæ nullæ sunt in te; sed videt se non plus posse videre, propter tenebras suas. Cur hoc, Domine, cur hoc? Tenebratur oculus ejus⁸⁷⁴ infirmitate sua, aut reverberatur fulgore tuo? Sed certe et tenebratur in se, et reverberatur a te. Utique et obscuratur sua brevitate, et obruitur tua immensitate. Vere et contrahitur angustia sua, et vincitur amplitudine tua. Quanta namque est lux illa, de qua micat omne verum, quod rationali menti lucet⁸⁷⁵? Quam ampla est illa veritas, in qua est⁸⁷⁶ omne quod verum est; et extra quam nominis nihil et falsum est? Quam immensa est, quæ uno intuitu videt quæcumque facta sunt, et a quo, et per quem, et quomodo de nihilo facta sunt? Quid puritatis, quid simplicitatis, quid certitudinis, et splendoris ubi est? Certe plus quam a creatura valet intelligi.

CAPUT XV

Quod major sit, quam cogitari possit.

Ergo, Domine, non solum es quo majus cogitari nequit; sed es quiddam majus quam cogitari possit. Quoniam namque valet cogitari esse aliquid hujusmodi; si tu non es hoc ipsum, potest cogitari aliquid majus te: quod fieri nequit.

CAPUT XVI.

Quod hæc sit inaccessibleis, quam inhabitat.

Vere, Domine, hæc est lux inaccessibleis, in qua habitas; vere enim non est aliud, quod hanc lucem penetret⁸⁷⁷, ut ibi te pervideat. Vere ideo hanc non video, quia nimia mihi est; et tamen quidquid video per illam video, sicut infirmus oculus, quod videt, per lucem solis videt, quam in ipso sole nequit aspicere. Non potest intellectus meus ad illam, nimis fulget, non capit illam, nec suffert oculus

animæ meæ diu intendere in illam. Reverberatur fulgore, vincitur amplitudine, obruitur immensitate, confunditur capacitate. O summa et inaccessibleis lux! O tota, et beata veritas, quam longe es a me, qui tam prope tibi sum! Quam remota es a conspectu meo, qui sic præsens, sum conspectui tuo! Ubique es tota⁸⁷⁸ præsens, et non te video. In te moveor et in te sum, et ad te non possum accedere. Intra me et circa me es, et non te sentio.

CAPUT XVII.

Quod in Deo sit harmonia, odor, sapor, levitas⁸⁷⁹ pulchritudo, suo ineffabili modo.

Adhuc lates, Domine, animam meam in luce et beatitudine tua; et ideo versatur illa adhuc in tenebris, et miseria sua. Circumspicit enim et non videt pulchritudinem tuam. Auscultat, et non audit harmoniam tuam. Olfacit, et non percipit odorem tuum. Gustat, et non cognoscit saporem tuum. Palpat, et non sentit levitatem tuam. Habes enim⁸⁸⁰ hæc, Domine Deus, in te, tuo ineffabili modo, qui ea dedisti rebus a te creatis, suo sensibili modo; sed obriguerunt, sed obstupuerunt, sed obstructi sunt sensus animæ meæ vetusto languore peccati.

CAPUT XVIII.

Quod Deus sit vita, sapientia, æternitas, et omne verum bonum. — Quidquid est partibus junctum, non est omnino unum; actu vel intellectu dissolvi potest. Sapientia, æternitas, etc., non sunt in Deo partes, sed unum, et ipsum totum quod est Deus seu ipsa unitas, ne quidem intellectu divisibilis.

Et iterum ecce turbatio; ecce iterum obviat macror, et luctus quærenti gaudium et lætitiā. Sperabat jam anima mea satietatem, et ecce iterum obruitur egestate. Affectabam jam comedere, et ecce magis esurio⁸⁸¹. Conabar assurgere ad lucem Dei, et recidi in tenebras meas. Imo non modo cecidi in eas, sed sentio me involutum in eis. Ante cecidi quam conciperet me mater mea. Certe⁸⁸² in illis conceptus sum, et cum earum obvolutione natus sum. Certe⁸⁸³ in illo omnes cecidimus, in quo omnes peccavimus. In illo omnes perdidimus, qui facile tenebat, et male sibi et nobis perdidit, quod cum volumus quærere, nescimus; cum quærimus, non invenimus; cum invenimus, non est quod quærimus. Adjuva me, tu, propter bonitatem tuam; Domine, quæsiri vultum tuum; vultum tuum, Domine, requiram⁸⁸⁴, ne avertas faciem tuam a me (Psal. xxvi, 8). Revela me de me⁸⁸⁵ ad te. Munda, sana, acue, illumina oculus mentis meæ ut intueatur te. Recolligat vires suas anima mea, et toto intellectu iterum inten-

VARIE LECTIONES.

⁸⁷⁰ An non invenit esse lucem *mss.* an non invenit quem invenit esse lucem ⁸⁷¹ Aliquotenus *mss.* *Vict. et Thu.* 451. aliquantulum ⁸⁷² Et non vidit *mss.* sed non vidit ⁸⁷³ A. Imo non vidit *mss.* Imo non videt ⁸⁷⁴ Oculum ejus in *mss. Thu. et Vict. omitt.* in ⁸⁷⁵ Mente lucet *mss. Thu. et Vict.* menti lucet ⁸⁷⁶ In qua etiam est *mss. Thu. et Vict. Omitt.* etiam ⁸⁷⁷ Hanc penetret *mss. Thu.* hanc lucem penetret ⁸⁷⁸ Ubique tota *mss. Vict.* ubique es tota ⁸⁷⁹ Levitas *ms. Vict.* 3. levitas ⁸⁸⁰ Habes enim *ms. Cister. recte omitt. enim* ⁸⁸¹ *ms. Thu.* 90. Quod Deus sit omnia, et quomodo ⁸⁸² Esurio *mss. Thu. Vict. Cist. esurire. ms.* 451. esurio te ⁸⁸³ Olim. certe *ms.* 451. *omitt. olim* ⁸⁸⁴ Tum requiram *mss. Vict. Cister. tuum, Domine,* requiram ⁸⁸⁵ Revela de me *mss.* releva me de me

dat⁸⁸⁶ in te, Domine. Quid es, Domine, quid es, A sunt; tu **34** autem nullo modo minus es; etiam si illa redeant in nihilum? Sic enim⁸⁸⁸ quodammodo es ultra illa. An etiam quia illa cogitari possunt habere finem; tu vero nequaquam? Nam sic illa quidem⁸⁸⁹ habent finem quodammodo; tu vero nullo modo. Et certe quod nullo modo habet finem, ultra illud est, quod aliquo modo finitur. An hoc quoque modo transis omnia etiam æterna, quia tua et illorum æternitas tota tibi præsens est; cum illa nondum habeant de sua æternitate quod venturum est, sicut jam non habent quod præteritum est? Sic quippe semper es ultra illa; cum semper ibi sis præsens, seu cum illud semper sit tibi præsens, ad quod illa nondum pervenerunt.

Quomodo ergo, Domine, es omnia hæc? An sunt partes tui, an potius⁸⁹⁰ unumquodque horum totum est quod es? Nam quidquid est partibus junctum, non est omnino unum, sed quodammodo plura, et diversum a seipso; et vel actu, vel intellectu dissolvi potest: quæ aliena sunt a te, quo nihil melius cogitari potest. Nullæ igitur partes in tē sunt, Domine, nec es plura; sed sic es unum quoddam, et idem tibi ipsi; ut in nullo tibi ipsi sis dissimilis: Imo tu es ipsa unitas, nullo intellectu divisibilis. **B** Ergo vita, et sapientia, et reliqua, non sunt partes tui, sed omnia sunt unum; et unumquodque horum est totum quod es⁸⁹¹, et quod sunt reliqua omnia. Quomodo ergo nec⁸⁹² tu habes partes; nec tua æternitas, quæ tu es, nusquam et nunquam est pars tua aut æternitatis tuæ: sed ubique totus es, et æternitas tua tota est semper.

CAPUT XIX.

Quod non sit in loco aut tempore, sed omnia sint in illo.

Sed si per æternitatem tuam fuisti, et es, et eris; et fuisse, non est futurum esse; et esse, non est fuisse vel futurum esse: quomodo æternitas tua tota est semper? An de æternitate tua nihil præterit, ut jam non sit; nec aliquid futurum est, quasi nondum sit? Non ergo fuisti heri, aut eris cras; sed heri, et hodie, et cras es: Imo nec heri⁸⁹³, nec hodie, nec cras es; sed⁸⁹⁴ simpliciter es extra omne tempus. Nam nihil aliud est heri, et hodie, et cras, quam in tempore; tu autem, licet nihil sit sine te, non es tamen in loco aut tempore, sed omnia sunt in te: nihil enim te continet, sed tu contines omnia. **C**

CAPUT XX.

Quod sit ante et ultra omnia etiam æterna. — Dei æternitas est ipsi tota præsens: cætera de sua æternitate nondum habent quod futurum est, et jam non habent quod est præteritum.

Tu ergo imple et complecteris omnia; tu es ante et ultra omnia. Et quidem ante omnia es; quia, antequam fierent, tu es. Ultra omnia vero quomodo es? Qualiter enim⁸⁹⁵ es ultra ea quæ finem non habebunt? An quia illa sine te nullatenus esse pos-

unt; tu **34** autem nullo modo minus es; etiam si illa redeant in nihilum? Sic enim⁸⁸⁸ quodammodo es ultra illa. An etiam quia illa cogitari possunt habere finem; tu vero nequaquam? Nam sic illa quidem⁸⁸⁹ habent finem quodammodo; tu vero nullo modo. Et certe quod nullo modo habet finem, ultra illud est, quod aliquo modo finitur. An hoc quoque modo transis omnia etiam æterna, quia tua et illorum æternitas tota tibi præsens est; cum illa nondum habeant de sua æternitate quod venturum est, sicut jam non habent quod præteritum est? Sic quippe semper es ultra illa; cum semper ibi sis præsens, seu cum illud semper sit tibi præsens, ad quod illa nondum pervenerunt.

CAPUT XXI.

An hoc sit sæculum sæculi, sive sæcula sæculorum. — Dei æternitas continet ipsa sæcula temporum: et dici potest sæculum sæculi, sive sæcula sæculorum.

An ergo hoc est sæculum sæculi, sive sæcula sæculorum? Sicut enim sæculum temporum continet omnia temporalia; sic tua æternitas continet etiam ipsa sæcula temporum. Quæ sæculum⁸⁹⁶ quidem est, propter indivisibilem unitatem; sæcula vero, propter interminabilem immensitatem. Et quamvis ita sis magnus, Domine, ut omnia sint te plena, et sint in te; sic tamen es sine omni spatio, ut nec medium, nec dimidium, nec ulla pars sit in te.

CAPUT XXII.

Quod solus sit quod est, et qui est. — Omnia Deo indigent ut sint, et ut bene sint.

Tu solus ergo, Domine, es quod es; et tu es qui es. Nam quod aliud est in toto, et aliud in partibus; et in quo aliquid est mutabile, non omnino est quod est. Et quod inceptit⁸⁹⁷ a non esse, et potest cogitari non esse; et nisi per aliud subsistat, redit in non esse: et quod habet fuisse, quod jam non est; et futurum esse, quod nondum est, id non est proprie et absolute. Tu vero es quod es, quia quidquid⁸⁹⁸ aliquando, aut aliquo modo es hec totus et semper es. Et tu es qui proprie et simpliciter es; quia nec habes fuisse, aut futurum esse; sed tantum præsens esse, nec potes cogitari⁸⁹⁹ aliquando non esse. Sed et vita⁹⁰⁰ es, et lux, et sapientia⁹⁰¹, et beatitudo, et æternitas, et multa hujusmodi bona; et tamen non es nisi unam et summum bonum, tu tibi omnino sufficiens, et nullo⁹⁰² indigens; quo omnia indigent ut sint, et ut bene sint.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸⁶ Iterum intendat *ms. Thu. omit.* iterum ⁸⁸⁷ Totus Uno *ms. Thu. 451. Vict. et Mich. Bec. Gem.* tot uno
⁸⁸⁸ Tui aut potius *ms. Thua. tui, an potius* ⁸⁸⁹ Totum est quod *ms. Cister.* totum es quod ⁸⁹⁰ Quomodo
nec *ms. Thu. et Vict. et S. Mich. Gem. Bec.* quomodo ergo nec *ms. Cister.* Quoniam ergo nec ⁸⁹¹ Imo non
heri *ms. Thu. et Vict.* immo nec heri ⁸⁹² Nec cras: sed *ms. Vict. Gem. Bec.* nec cras es: sed ⁸⁹³ Quali-
ter enim *ms. Vict. 3 et 15.* quomodo enim ⁸⁹⁴ Si enim *ms. Gem. Bec. Cister.* sic enim ⁸⁹⁵ Sic illa
quidem *ms. Cister. omit.* quidem ⁸⁹⁶ Quod sæculum *ms.* Quæ sæculum ⁸⁹⁷ Et quod inceptit *ms. Vict. 3.*
sed quod inceptit ⁸⁹⁸ Nec potest cogitari *ms. Thu. 451.* nec potes cogitari ⁸⁹⁹ Sed vita *ms.* sed et vita ⁹⁰⁰
Et lux et sapientia et *ms. Thu. 451.* et lux es, et sapientia es, et ⁹⁰¹ Sufficiens et nullo *ms. Thu. et Vict.*
omit. et

CAPUT XXIII.

Quod hoc bonum sit pariter Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; et hoc sit unum necessarium quod est⁹⁹³ omne, et totum, et solum bonum. — Verbum cum sit verax et ipsa veritas, nihil est in Patre dicente quod non sit in Verbo quo seipsum dicit. Nec amor a Patre et a Filio procedens, est impar Patri aut Filio, quia tantum Pater et Filius amant se, quantum bonum sunt Pater et Filius. Ex summa simplicitate non potest nasci aut procedere, quam quod est hoc de quo nascitur aut procedit.

Hoc bonum es, tu⁹⁹⁴ Dens Pater; hoc est Verbum tuum, id est, Filius tuus. Etenim non potest aliud, quam quod-es, aut aliquid majus vel minus te, esse in Verbo, quo⁹⁹⁵ teipsum dicis; quoniam Verbum tuum sic est verum, quomodo tu es verax⁹⁹⁶. Et idcirco est ipsa veritas sicut tu; non alia quam⁹⁹⁷ tu; et sic es tu simplex, ut de te non possit nasci aliud quam quod tu es. Hoc ipsum est amor unus et communis tibi et Filio tuo⁹⁹⁸, id est, sanctus Spiritus, ab utroque procedens. Nam idem amor non est impar tibi, aut Filio tuo; quia tantum amas te et illum, et ille te et seipsum; quantus es tu, et ille; nec est aliud a te et ab illo quod dispar non sit tibi⁹⁹⁹ et illi; nec de summa simplicitate potest procedere aliud quam quod est hoc de quo¹⁰⁰⁰ procedit. Quod autem est singulus quisque, hoc est tota Trinitas simul, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; quoniam singulus quisque non est aliud quam summe simplex unitas, et summe una simplicitas; quæ nec multiplicari, nec aliud et aliud esse potest. Porro unum est necessarium. Porro hoc est illud unum necessarium, in quo est omne¹⁰⁰¹ bonum; imo quod est omne, et unum totum¹⁰⁰², et solum bonum.

CAPUT XXIV.

Conjectatio quale et quantum sit hoc bonum¹⁰⁰³. — Si bona est vita creata, quam bona est vita creatrix!

Excita nunc, anima mea, et erige totum intellectum tuum, et cogita quantum potes quale et quantum sit illud bonum. Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita intento quam delectabile sit illud bonum, quod continet jucunditatem omnium bonorum; et non qualem in rebus creatis omnium experiri, sed tanto differentem quanto differt Creator a creatura. Si enim bona est vita creata, quam bona est vita creatrix! Si jucunda est salus facta, quam jucunda est salus quæ fecit omnem¹⁰⁰⁴ salutem! Si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum, quam amabilis est sapientia, quæ omnia condidit ex nihilo! Denique, si multæ et magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis et quanta

A delectatio est in illo qui fecit ipsa delectabilia!

CAPUT XXV¹⁰⁰⁵.

Quæ et quanta bona sint fruentibus eo. — Gaudium in beatis multiplicabitur ex beatitudine et gaudio aliorum.

O qui hoc bono¹⁰⁰⁶ fruetur! Et quid illi¹⁰⁰⁷ erit, et quid illi non erit? Certe, quidquid volet, erit; et quod nolet, non erit. Ibi quippe erunt bona corporis et animæ, qualia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec cor hominis (Isa. LXIV, 4; I Cor. II, 9) cogitavit. Cur ergo per multa vagaris, homuncio, querendo bona animæ tuæ et corporis tui? Ana unum bonum in quo sunt omnia bona, et sufficit. Desidera simplex bonum quod est omne bonum, et satis est. Quid enim amas, caro mea; quid desideras, anima mea? Ibi est, ibi est quidquid amatis, quidquid desideratis. Si delectat pulchritudo, fulgebunt justi sicut sol (Matth. XIII, 43). Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit, erunt similes angelis Dei, quia seminatur corpus animale, et surget corpus spiritale (I Cor. XV, 44), potestate utique, non natura. Si longa et salubris vita, ibi sana est æternitas, et æterna sanitas; quia justii in perpetuum vivent (Sapient. V, 16), et, salus justorum a Domino (Psal. XXXVI, 39). Si satiety, satiabuntur cum apparuerit gloria Dei¹⁰⁰⁸ (Psal. XVI, 15). Si ebrietas, inebriabuntur ab ubertate domus Dei (Psal. XXXV, 9). Si melodia, ibi angelorum chori concinnant sine fine Deo. Si quælibet non immunda sed multa voluptas, torrente voluptatis suæ potabis¹⁰⁰⁹ eos, Deus (Ibid). Si sapientia, ipsa Dei sapientia ostendet eis seipsam. Si amicitia, diligant Deum plus quam seipsos, et invicem tanquam seipsos; et Deus illos, plusquam illi seipsos; quia illi illum, et se, et invicem per illum; et ille se, et illos per seipsum. Si concordia, omnibus illis erit una voluntas, quia nulla illis erit, nisi sola Dei voluntas. Si potestas, omnipotentes erunt suæ voluntatis; ut Deus suæ. Nam, sicut poterit Deus, quod volet, per seipsum; ita poterunt illi, quod volent, per illum; quia, sicut illi non alii volent, quam quod ille; ita ille volet quidquid illi volent; et quod ille volet, non poterit non esse. Si honor et divitiæ, Deus servos suos bonos et fideles supra multa constituet (Luc. XXI, 42); imo filii Dei, et dii vocabuntur; et ubi¹⁰¹⁰ erit Filius ejus, ibi erunt et illi, hæredes¹⁰¹¹ quidem Dei, cohæredes autem Christi (Rom. VIII, 17). Si vera securitas, certe ita certi erunt nunquam et nullatenus ista, vel potius istud bonum sibi defuturum: sicut certi erunt se non sua sponte illud amissuros,

VARIE LECTIONES.

⁹⁹³ Quod est ms. Thu. 90. qui est ⁹⁹⁴ Hoc bonum es tu ms. Cister. hoc bonum ens tu ⁹⁹⁵ In Verbo, quo ms. Bec. Gem. in verbo tuo, quo ⁹⁹⁶ Tu verax ms. 451. et Cister. tu es verax ⁹⁹⁷ Non alia, quam ms. Thu. 451. non aliud quam ⁹⁹⁸ Filio tuo est, sanctus ms. filio tuo, id est, sanctus ⁹⁹⁹ Non est tibi ms. Thu. non sit tibi ¹⁰⁰⁰ Quod est, de quo ms. Thu. quod est hoc, de quo ¹⁰⁰¹ In quo omne ms. in quo est omne ¹⁰⁰² Et Unum totum ms. S. Mich. Bec. Gem. et unum et totum ms. 451. bonum, imo quod est et totum ¹⁰⁰³ Conjectatio quale et quantum sit hoc bonum. ms. Beccens. Quæ et quanta bono sint fruentibus eo. ¹⁰⁰⁴ Facit omnem ms. Thu. fecit omnem ¹⁰⁰⁵ In ms. Bec. cum præcedenti unum est. ¹⁰⁰⁶ Qui hoc bono ms. Gem. Bec. Thu. O qui hoc bono ¹⁰⁰⁷ Quid illi ms. Thu. et quid illi. ¹⁰⁰⁸ Gloria Dei ms. Cister. gloria Domini ¹⁰⁰⁹ Tuæ potabis ms. Gem. Bec. Thu. Cister. suæ potabit ¹⁰¹⁰ vocabuntur et ubi ms. vocabuntur et erunt et ubi ¹⁰¹¹ Illi, et hæredes ms. Thu. Vict. illi, hæredes

nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis invitis ablaturum, nec aliquid Deo potentius invitos Deum et illos separaturum. Gaudium vero quale, aut quantum est, ubi tale ac ²²¹ tantum bonum est! Cor humanum, cor indigens, cor expertum ærumnas, imo obrutum ærumnis, quantum **35** gauderes, si his omnibus abundares! Interroga intima tua si capere possint gaudium suum de tanta beatitudine sua: Sed certe si quis alius, quem omnino sicut teipsum diligeres, eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum, quia non minus gauderes pro eo quam pro teipso. Si vero duo vel tres vel multo plures teipsum haberent, tantumdem pro singulis, quantum pro teipso gauderes; si singulos, sicut teipsum, amares. Ergo in illa perfecta charitate innumerabilium angelorum beatorum, et hominum, ubi nullus minus diliget alium quam seipsum, non aliter gaudebit quisque pro singulis aliis, quam pro seipso. Si ergo cor hominis de tanto suo bono vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot et tantorum gaudiorum? Et utique, quoniam quantum quisque diligit aliquem, tantum de bono ejus gaudet: sicut in illa perfecta felicitate unusquisque plus amabit sine comparatione Deum quam se et omnes alios secum; ita plus gaudebit absque æstimatione de felicitate Dei quam de sua et omnium aliorum secum. Sed si Deum sic diligens toto corde, tota mente, tota anima; tu tamen totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat dignitati dilectionis; profecto sic gaudebunt *toto corde, tota mente, tota anima*; ut totum cor, tota mens, tota anima, non sufficiat plenitudini gaudii.

CAPUT XXVI. ²²²

An hoc fit gaudium plenum quod promittit Dominus. ²²³ — Beati tantum gaudebunt quantum amabunt: tantum amabunt, quantum cognoscent.

Deus meus, et Dominus meus, spes mea, et gaudium cordis mei, dic animæ meæ, si hoc est gau-

diū, de quo nobis dicis per Filium tuum: *Peto, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum* (Joan. xvi, 24). Inveni namque gaudium quoddam plenum, et plusquam plenum. Plenum quippe corde, plena mente, plena anima, pleno toto homine gaudio illo, adhuc supra modum supererit gaudium. Non ergo totum illud gaudium intrabit in gaudentes; sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Dic, Domine, dic servo tuo intus in corde suo, si hoc est gaudium, in quod intrabunt servi tui, qui intrabunt in gaudium Domini sui. Sed gaudium illud certe, quod gaudebunt electi tui, *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (Isa. lxiiv, 4; I Cor. ii, 9). Nondum ergo dixi, aut cogitavi, Domine, quantum gaudebunt illi beati tui. Utique tantum gaudebunt, quantum amabunt; tantum amabunt, quantum cognoscent. Quantum te cognoscent, Domine, tunc; et quantum te amabunt! Certe *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* in hac vita, quantum te cognosceat et amabunt in ²²⁴ illa vita. Oro, Deus, cognoscam te, amem te ut gaudeam de te. Et si non possum in hac vita ad plenum, vel proficiam ²²⁵ in dies, usque dum veniat illud ad plenum; proficiat hic in me notitia tui ²²⁶ et ibi fiat plena; crescat amor tuus, et ibi sit plenus ut hic gaudium meum sit in spe magnum et ibi sit in re plenum. Domine, per Filium tuum jubes, imo consulis, petere; et promittis accipere ut gaudium nostrum sit plenum. Peto, Domine, quod consulis per admirabilem consiliarium nostrum; accipiam quod promittis per veritatem tuam, ut gaudium meum plenum sit. Deus verax, peto; accipiam ut gaudium meum plenum sit. Meditetur interim inde mens ²²⁷ mea; loquatur inde lingua mea. Amet illud cor meum; sermocinetur os meum. Esuriat illud anima mea, sicut caro mea, desideret tota substantia mea, donec intrem in gaudium Domini, qui es trinus et unus Deus, benedictus in sæcula ²²⁸. Amen ²²⁹.

VARIE LECTIONES.

²²¹ Tale aut *ms. Vict. S. Mich.* tale ac ²²² CAP. 26. est 25. in *Dec. ms.* ²²³ *ms. Thu.* 90. An hoc gaudium, quod promittat Deus. ²²⁴ Amabunt in *ms.* et amabunt in ²²⁵ Ut proficiam *ms.* vel proficiam ²²⁶ Notitia tua *ms. Thu.* notitia tui ²²⁷ interim mens *ms.* interim inde mens ²²⁸ Sæcula. Amen. *ms. Thuan.* sæcula sæculorum. Amen ²²⁹ *Ms. Explicit Prosligion liber Anselmi Cantuariensis archiepiscopi*

LIBER PRO INSIPIENTE ²³⁰

ADVERSUS

S. ANSELMI IN PROSLOGION RATIOCINATIONEM

Auctore GAUNILONE Majoris Monasterii monacho.

†. Dubitanti utrum sit, vel neganti ²³¹ quod sit aliqua talis natura, qua nihil majus cogitari possit;

VARIE LECTIONES.

²³⁰ Collatum est hoc opusculum cum *ms. duobus Victorinis EE. 13 et RR 3, uno Gemmeticensi C 54, uno Corbeiensis 307, uno bibliothecæ Thuanæ 90, uno Cisterciensi et uno cœnobii S. Michaelis in monte — Ms. Gem. et Vict. 3. et S. Mich.* Hunc præfigunt titulum Quid ad hæc respondeat quidam pro insipiente *ms. Thu.* Incipit disputatio insipientis dicentis in corde suo: *Non est Deus. ms. Corb.* Responso qualiter respondeat quidam *ms. Vict. 13.* Incipit disputatio pro insipiente. *ms. Cister.* Quid ad hæc respondeat quidam pro insipiente. In *ms. Gemmeticensi et Sancti Michaelis notatur hujus libri auctor fuisse Gaunilo monachus Majoris Monasterii, vulgo, Mair-Montier.* ²³¹ Dubitanti utrum sit, vel neganti *ms. Corb.* dubitant utrum sit, vel negant